Kohtulahendite kogumik

EUROOPA KOHTU OTSUS (esimene koda)

28. juuli 2016*

Eelotsusetaotlus — Tarbijakaitse — Direktiiv 93/13/EMÜ — Ebaõiglased tingimused tarbijalepingutes — Ebaõiglast sätet sisaldav krediidileping — Sellise sätte alusel tehtud vahekohtu otsuse täitmisele pööramine — Liikmesriigi vastutus siseriiklikule kohtule omistatava liidu õiguse rikkumisega üksikisikutele tekitatud kahju puhul — Vastutuse tekkimise eeldused — Liidu õiguse piisavalt selge rikkumise esinemine

Kohtuasjas C-168/15,

mille ese on ELTL artikli 267 alusel Okresný súd Prešov'i (Prešovi esimese astme kohus, Slovakkia) 12. märtsi 2015. aasta otsusega esitatud eelotsusetaotlus, mis saabus Euroopa Kohtusse 14. aprillil 2015, menetluses

Milena Tomášová

versus

Slovenská republika – Ministerstvo spravodlivosti SR,

Pohotovosť s. r. o.,

menetluses osalesid:

Združenie na ochranu občana spotrebiteľa HOOS,

EUROOPA KOHUS (esimene koda),

koosseisus: koja president R. Silva de Lapuerta (ettekandja), kohtunikud J.-C. Bonichot, C. G. Fernlund, S. Rodin, ja E. Regan,

kohtujurist: N. Wahl,

kohtusekretär: A. Calot Escobar,

arvestades kirjalikku menetlust,

arvestades seisukohti, mille esitasid:

— Slovakkia valitsus, esindaja: B. Ricziová,

— Tšehhi valitsus, esindajad: M. Smolek ja J. Vláčil ning S. Šindelková,

* Kohtumenetluse keel: slovaki.

— Euroopa Komisjon, esindajad: A. Tokár, D. Roussanov ja M. Konstantinidis,

olles 14. aprilli 2016. aasta kohtuistungil ära kuulanud kohtujuristi ettepaneku,

on teinud järgmise

otsuse

1 Eelotsusetaotlus puudutab liikmesriigi vastutuse tekkimise tingimusi siseriiklikule kohtule omistatava liidu õiguse rikkumisega üksikisikutele tekitatud kahju puhul.

2 Eelotsusetaotlus on esitatud kohtuvaidluses, mille pooled on M. Tomášová ning Slovenská republika – Ministerstvo spravodlivosti SR (Slovaki Vabariik – Slovaki Vabariigi justiitsministeerium, edaspidi „Slovaki Vabariik“) ja äriühing Pohotovosť s. r. o. ning mis käsitleb sellise vahekohtuotsuse täitmist, millega M. Tomášovált olid seoses tarbijakrediidilepinguga mõistetud välja rahasummad.

Õiguslik raamistik

3 Nõukogu 5. aprilli 1993. aasta direktiivi 93/13/EMÜ ebaõiglaste tingimuste kohta tarbijalepingutes (EÜT 1993, L 95, lk 29; ELT eriväljaanne 15/02, lk 288) artiklis 3 on sätestatud:

„1. Lepingutingimus, mille suhtes ei ole eraldi kokku lepitud, loetakse ebaõiglaseks, kui see on vastuolus heausksuse tingimusega ning kutsub esile lepinguosaliste lepingust tulenevate õiguste ja kohustuste olulise tasakaalustamatuse, mis kahjustab tarbijat.

2. Tingimust ei loeta kunagi eraldi kokkulepituks, kui see on eelnevalt koostatud ning tarbija ei ole seetõttu saanud tingimust sisuliselt mõjutada, eriti eelnevalt koostatud tüüplepingute puhul.

Asjaolu, et tingimuse teatavad aspektid või üks konkreetne tingimus on eraldi kokku lepitud, ei välista kõnesoleva artikli kohaldamist lepingu ülejäänud osa suhtes, kui lepingu üldhinnangu põhjal selgub, et leping on ikkagi eelnevalt koostatud tüüpleping.

Kui müüja või teenuste osutaja väidab, et tüüptingimus on eraldi kokku lepitud, langeb selle tõendamiskohustus temale.

3. Lisa sisaldab soovituslikku ja mittetäielikku loetelu tingimustest, mida võib pidada ebaõiglasteks.“

4 Selle direktiivi artikli 6 lõige 1 näeb ette:

„Liikmesriigid sätestavad, et ebaõiglased tingimused lepingus, mille müüja või teenuste osutaja on […] tarbijaga sõlminud, ei ole [siseriiklikes õigusaktides sätestatud tingimustel] tarbijale siduvad ning [et leping jääb muus osas pooltele siduvaks, kui see saab kehtida ka ilma ebaõiglaste tingimusteta].“ [Tsitaati on parandatud Euroopa Kohtus, kuna direktiivi eestikeelne tõlge on ebatäpne.]

Põhikohtuasi ja eelotsuse küsimused

5 M. Tomášová on pensionär, kelle ainus sissetulek on pension 347 eurot. 2007. aastal sõlmis ta tarbijakrediidilepingu äriühinguga Pohotovosť, kellelt ta võttis lepingu alusel laenu summas 232 eurot.

6 Leping kujutas endast tüüplepingut, mis sisaldas vahekohtuklauslit, mis andis ainupädevuse lepinguga seotud vaidluste lahendamiseks vahekohtule, mille asukoht on M. Tomášová elukohast 400 km kaugusel. Lisaks oli nimetatud lepingu kohaselt viivisintress 91,25% aastas. Peale selle ei olnud samas lepingus tegelikku krediidi kulukuse aastamäära märgitud.

7 Kuna M. Tomášová oli krediidi tagasimaksmisega hilinenud ega suutnud nimetatud viivisintressi tasuda, võttis ta äriühingult Pohotovosť veel ühe laenu summas 232.36 eurot.

8 Stálý rozhodcovský súd'i (alaline vahekohtukolleegium, Slovakkia) 9. aprilli ja 15. mai 2008. aasta otsustega mõisteti M. Tomášovált välja äriühingule Pohotovosť kõnealuste laenude tagastamata jätmise eest ning viivisintresside ja menetluskuludena mitu summat.

9 Pärast seda, kui need otsused olid omandanud seadusjõu ja muutusid täitmisele pööratavaks, esitas Pohotovosť 13. ja 27. oktoobril 2008 täitmistaotlused Okresný súd Prešovile (Prešovi esimese astme kohus, Slovakkia), kes need taotlused 15. ja 16. detsembri 2008. aasta otsustega rahuldas.

10 Eelotsusetaotluse kohaselt olid kõnealused täitemenetlused käesoleva eelotsusetaotluse esitamise ajal alles pooleli.

11 9. juulil 2010 esitas M. Tomášová Slovaki Vabariigi vastu kaebuse nõudega maksta talle kahjuhüvitist summas 2000 eurot kahju eest, mis tekitati talle tema sõnul liidu õiguse rikkumisega Okresný súd Prešovi (Prešovi esimese astme kohus) poolt põhjusel, et see kohus rahuldas nimetatud menetluste raames täitmistaotlused, mis põhinesid ebaõiglasel vahekohtuklauslil ja mille ese oli summade sissenõudmine ebaõiglase lepingutingimuse alusel.

12 Okresný súd Prešov (Prešovi esimese astme kohus) jättis 22. oktoobri 2010. aasta kohtuotsusega M. Tomášová nõude põhjendamatuse tõttu rahuldamata, sest M. Tomášová ei olnud ammendanud kõiki tema käsutuses olevaid õiguskaitsevahendeid ja kuna kõnealused täitemenetlused ei olnud veel lõplikult lõpule viidud, ei saanud järelikult veel tekkida küsimust kahju hüvitamise kohta, mistõttu oli nimetatud nõue esitatud enneaegselt.

13 M. Tomášová esitas selle kohtuotsuse peale apellatsioonkaebuse.

14 Krajský súd v Prešove (Prešovi piirkondlik kohus, Slovakkia) tühistas 31. jaanuari 2012. aasta otsusega nimetatud kohtuotsuse ja saatis kohtuasja Okresný súd Prešovile (Prešovi esimese astme kohus) tagasi uueks arutamiseks.

15 Nendel asjaoludel otsustas Okresný súd Prešov (Prešovi esimese astme kohus) menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:

„1. Kas juhul, kui täitemenetluses, mida viiakse läbi vahekohtuotsuse alusel, nõutakse ebaõiglasest tingimusest tulenevat makset – mis on Euroopa Liidu Kohtu praktikaga vastuolus –, on tegemist liidu õiguse jämeda rikkumisega?

2. Kas liikmesriigi vastutus [liidu] õiguse rikkumise eest võib tekkida enne, kui menetlusosaline on ammendanud kõik õiguskaitsevahendid, mis tal otsuse täitemenetluse raames vastavalt liikmesriigi õiguskorrale on; kas võttes arvesse kohtuasja faktilisi asjaolusid, võib liikmesriigi vastutus niisugusel juhul tekkida veel enne, kui on lõppenud otsuse täitemenetlus ja hageja on ammendanud võimaluse nõuda hüvitist alusetu rikastumise eest?

3. Kas jaatava vastuse korral kujutab organi niisugune nõue, nagu kirjeldab kaebaja – arvestades juhtumi asjaolusid, eelkõige kaebaja absoluutset tegevusetust ja asjaolu, et kõik liikmesriigi õigusega tagatud õiguskaitsevahendid ei ole ammendatud –, endast piisavalt selget [liidu] õiguse rikkumist?

4. Kas juhul, kui käesolevas asjas võib tuvastada [liidu] õiguse piisavalt selge rikkumise, vastab kaebaja nõutav summa kahjule, mille eest liikmesriik on vastutav; kas niisuguse kahju võib samastada tagasinõutava laenuga, mis kujutab endast alusetut rikastumist?

5. Kas alusetul rikastumisel põhinev nõue kui õiguskaitsevahend on kahju hüvitamise nõude suhtes prioriteetne?“

Eelotsuse küsimuste analüüs

Esimene kuni kolmas küsimus

16 Esimese kuni kolmanda küsimusega, mida tuleks analüüsida koos, soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt teada, kas ja millistel tingimustel on liidu õiguse rikkumine tulenevalt kohtuotsusest, mis on tehtud sellise vahekohtuotsuse täitemenetluses, millega rahuldati summade sissenõudmine lepingutingimuse alusel, mida tuleks pidada ebaõiglaseks, liidu õigusnormi „piisavalt selge“ rikkumine sel määral, et tuleb kohaldada asjaomase liikmesriigi lepinguvälist vastutust.

17 Sellega seoses tekib kohtul küsimus, kas seda mõjutab asjaolu, et see täitemenetlus ei ole lõpule viidud, et selle objektiks olev isik on osutunud absoluutselt tegevusetuks ja et ta ei ole ammendanud kõiki asjaomases õiguskorras tema käsutuses olevaid õiguskaitsevahendeid, nagu alusetul rikastumisel põhinev nõue.

18 Euroopa Kohtu väljakujunenud praktika kohaselt on põhimõte, et riik on vastutav talle omistatava liidu õiguse rikkumisega üksikisikutele põhjustatud kahju eest, omane aluslepingute süsteemile, millel Euroopa Liit põhineb (vt selle kohta kohtuotsused, 19.11.1991, Francovich jt, C-6/90 ja C-9/90, EU:C:1991:428, punkt 35; 5.3.1996, Brasserie du pêcheur ja Factortame, C-46/93 ja C-48/93 EU:C:1996:79, punkt 31, ning 14.3.2013, Leth, C-420/11, EU:C:2013:166, punkt 40).

19 See põhimõte kehtib kõikidel juhtumitel, mil liikmesriik rikub liidu õigust, sõltumata sellest, milline ametiasutus rikkumise toime pani (vt selle kohta kohtuotsused, 5.3.1996, Brasserie du pêcheur ja Factortame, C-46/93 ja C-48/93, EU:C:1996:79, punkt 32; 30.9.2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punkt 31; 13.6.2006, Traghetti del Mediterraneo, C-173/03, EU:C:2006:391, punkt 30, ning 25.11.2010, Fuß, C-429/09, EU:C:2010:717, punkt 46).

20 Samuti on see põhimõte teatud tingimustel kohaldatav, kui rikkumine tuleneb asja viimase astmena lahendava siseriikliku kohtu otsusest. Võttes arvesse olulist rolli, mis on kohtutel üksikisikutele liidu õigusnormidest tulenevate õiguste kaitsmisel, ja asjaolu, et asja viimase astmena lahendav kohus on põhimõtteliselt viimane instants, kus nad saavad nendest õigusnormidest tulenevaid õigusi maksma panna, on Euroopa Kohus leidnud, et nende õigusnormide täielik toime muutuks küsitavaks ja nendega antud õiguste kaitse nõrgeneks, kui oleks välistatud, et eraõiguslikud isikud võivad teatud tingimustel saada hüvitist, kui nende õigusi on kahjustatud viimase astmena asja lahendava siseriikliku kohtu lahendi tõttu, millega on rikutud liidu õigust (vt selle kohta kohtuotsused, 30.9.2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punktid 32–36 ja 59; 13.6.2006, Traghetti del Mediterraneo, C-173/03, EU:C:2006:391, punkt 31, ning 9.9.2015, Ferreira da Silva e Brito jt, C-160/14, EU:C:2015:565, punkt 47).

21 Eelotsusetaotluse esitanud kohus peab kontrollima, kas see on nii 15. ja 16. detsembri 2008. aasta otsuste puhul.

22 Eeltoodust lähtudes tuleb meenutada, et mis puutub liidu õiguse rikkumisega üksikisikutele tekitatud kahju puhul riigivastutuse tekkimisse seoses riigile omistatava liidu õiguse rikkumisega, siis Euroopa Kohus on korduvalt otsustanud, et kahju kannatanud üksikisikutel on õigus hüvitisele kolme

tingimuse üheaegsel esinemisel ehk juhul, kui rikutud liidu õigusnorm annab üksikisikutele õigusi, rikkumine on piisavalt selge ning liikmesriigile pandud kohustuse rikkumise ja kahjustatud isikute kantud kahju vahel on otsene põhjuslik seos (vt selle kohta eelkõige kohtuotsused, 5.3.1996, Brasserie du pêcheur ja Factortame, C-46/93 ja C-48/93, EU:C:1996:79, punkt 51; 30.9.2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punkt 51, ning 14.3.2013, Leth, C-420/11, EU:C:2013:166, punkt 41).

23 Samu tingimusi kohaldatakse riigivastutusele kahju eest, mis on põhjustatud viimase astmena asja lahendava siseriikliku kohtu lahendiga, mis rikub liidu õigusnormi (vt selle kohta kohtuotsus, 30.9.2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punkt 52).

24 Mis puutub eelkõige käesoleva kohtuotsuse punktis 22 osutatud teise tingimusse, siis see vastutus saab tekkida ainult erakorralise juhtumi puhul, kui asja viimase astmena arutav siseriiklik kohus on kohaldatavat õigust ilmselgelt rikkunud (vt kohtuotsused, 30.9.2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punkt 53, ja 13.6.2006, Traghetti del Mediterraneo, C-173/03, EU:C:2006:391, punktid 32 ja 42).

25 Et tuvastada, kas tegemist on liidu õiguse piisavalt selge rikkumisega, tuleb arvestada kõiki liikmesriigi kohtule lahendamiseks antud olukorda iseloomustavaid tunnuseid. Euroopa Kohtu praktika kohaselt võidakse sellega seoses tunnuste seast arvesse võtta muu hulgas rikutud õigusnormi selgust ja täpsust, kaalutlusruumi ulatust, mille üleastutud reegel liikmesriikide ametivõimudele jätab, rikkumise või kahju põhjustamise tahtlust või selle puudumist, õigusnormi võimaliku rikkumise vabandatavust või vabandamatust, asjaolu, kas liidu institutsiooni võetud meetmed võisid soodustada liidu õigusega vastuolus olevate siseriiklike meetmete vastuvõtmist või säilitamist, nagu ka seda, kui kõnesolev kohus on jätnud täitmata tal ELTL artikli 267 kolmanda lõigu alusel lasuva kohustuse taotleda eelotsust (vt selle kohta kohtuotsused, 5.3.1996, Brasserie du pêcheur ja Factortame, C-46/93 ja C-48/93, EU:C:1996:79, punkt 56; 30.9.2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punktid 54 ja 55, ning 12.12.2006, Test Claimants in the FII Group Litigation, C-446/04, EU:C:2006:774, punkt 213).

26 Liidu õiguse rikkumine on piisavalt selge, kui on ilmselgelt eiratud Euroopa Kohtu asjakohast kohtupraktikat (vt kohtuotsused 30.9.2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punkt 56; 12.12.2006, Test Claimants in the FII Group Litigation, C-446/04, EU:C:2006:774, punkt 214, ja 25.11.2010, Fuß, C-429/09, EU:C:2010:717, punkt 52).

27 Mis puutub põhikohtuasja, siis eeldades, et 15. ja 16. detsembri 2008. aasta otsustes Okresný súd Prešov (Prešovi esimese astme kohus) tegutses viimase astme kohtuna, on lisaks vajalik, et see kohus oleks nende otsustega rikkunud liidu õigust eirates ilmselgelt direktiivi 93/13 sätteid või sellega seotud Euroopa Kohtu praktikat.

28 Sellega seoses tuleb märkida, et vastavalt Euroopa Kohtu praktikale tähendab direktiiviga 93/13 loodud tarbijakaitse süsteem siseriikliku kohtu pädevuse tunnustamist uurida enda algatusel, kas mingi säte on ebaõiglane (vt selles tähenduses kohtuotsused, 27.6.2000, Océano Grupo Editorial ja Salvat Editores, C-240/98–C-244/98, EU:C:2000:346, punktid 26, 28 ja 29; 21.11.2002, Cofidis, C-473/00, EU:C:2002:705, punktid 32 ja 33, ning 26.10.2006, Mostaza Claro, C-168/05, EU:C:2006:675, punktid 27 ja 28).

29 Euroopa Kohus möönis 26. oktoobri 2006. aasta kohtuotsuse Mostaza Claro (C-168/05, EU:C:2006:675) punktis 38 põhimõtteliselt, et avaliku huvi olemus ja olulisus, millele direktiiviga 93/13 tagatav tarbijakaitse tugineb, õigustab lisaks seda, et siseriiklik kohus võib omal algatusel hinnata lepingutingimuse ebaõiglast iseloomu ja sel moel tasandada tarbija ja müüja või teenuste osutaja vahelist ebavõrdsust. Selles kohtuotsuses ei teinud Euroopa Kohus siiski selle sedastuse põhjal mingit järeldust, sest temale esitati küsimus selle kohta, kas tarbija võib esimest korda tugineda vahekohtu kokkuleppe tühisusele siseriiklikus kohtus, kes arutab vahekohtu otsuse tühisuse küsimust.

30 Alles oma 4. juuni 2009. aasta otsuses Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350, punkt 32) tõdeb Euroopa Kohus selgelt, et liidu õigusega siseriiklikule kohtule omistatud roll ei piirdu üksnes võimalusega otsustada selle direktiivi kohaldamisalasse kuuluva lepingutingimuse ilmselt ebaõiglase olemuse üle, vaid sisaldab ka kohustust omal algatusel seda küsimust uurida, kui tema käsutuses on selleks vajalikud õiguslikud ja faktilised asjaolud.

31 Nõnda on Euroopa Kohus sellest kohtuotsusest peale seda siseriiklikule kohtule pandud kohustust korduvalt meelde tuletanud (vt eelkõige kohtuotsused, 14.6.2012, Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, punktid 42 ja 43; 21.2.2013, Banif Plus Bank, C-472/11, EU:C:2013:88, punkt 22, ja 1.10.2015, ERSTE Bank Hungary, C-32/14, EU:C:2015:637, punkt 41).

32 Eeskätt on Euroopa Kohus leidnud, et kui vahekohtu otsuse täitmisele pööramise nõuet arutava siseriikliku kohtu käsutuses on vajalikud õiguslikud ja faktilised asjaolud, peab sama kohus omal algatusel kontrollima, kas need lepingutingimused, millel põhineb vahekohtuotsusega tuvastatud võlg, on ebaõiglased, lähtudes direktiivi 93/13 sätetest, kui ta peab siseriiklike menetlussätete kohaselt sarnase täitemenetluse raames omal algetusel hindama, kas sellised tingimused on vastuolus liikmesriigi avaliku korra sätetega (vt selle kohta kohtuotsus 6.10.2009, Asturcom Telecomunicaciones, C-40/08, EU:C:2009:615, punkt 53; kohtumäärus, 16.11.2010, Pohotovosť, C-76/10, EU:C:2010:685, punktid 51, 53 ja 54, ning kohtuotsus, 27.2.2014, Pohotovosť, C-470/12, EU:C:2014:101, punkt 42).

33 Seetõttu ei saa järeldada, et siseriiklik kohus, kes enne 4. juuni 2009. aasta kohtuotsust Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350) ei hinnanud omal algatusel direktiivi 93/13 kohaldamisalasse kuuluva lepingutingimuse ebaõiglast olemust, kuigi tema käsutuses olid selleks vajalikud õiguslikud ja faktilised asjaolud, oleks ilmselgelt eiranud Euroopa Kohtu praktikat selles valdkonnas ja et ta seega oleks korda saatnud liidu õiguse piisavalt selge rikkumise.

34 Käesoleval juhul tuleb nentida, et põhikohtuasjas käsitletavad 15. ja 16. detsembri 2008. aasta otsused on tollest kohtuotsusest varasemad.

35 Seetõttu ei näi olevat vajalik hinnata, kas asjaoludel, et täitemenetlus põhikohtuasjas ei olnud veel lõpule viidud, et selle objektiks olev isik oli olnud täiesti passiivne või et ta ei olnud kasutanud kõiki õiguskaitsevahendeid, nagu alusetul rikastumisel põhinev nõue, mis on kõnealuses õigussüsteemis kättesaadavad, on mõju kõnealuse liikmesriigi vastutuse tekkimisele selliste kohtuotsustega, nagu seda on põhikohtuasjas käsitletavad 15. ja 16. detsembri 2008. aasta kohtuotsused, liidu õiguse rikkumise tõttu üksikisikutele tekitatud kahju eest.

36 Neil asjaoludel tuleb esimesele ja kolmandale küsimusele vastata järgmiselt:

— Liikmesriigi vastutus siseriikliku kohtu otsusega liidu õiguse rikkumise tõttu üksikisikutele põhjustatud kahju eest saab tekkida ainult siis, kui selle otsuse on teinud selle liikmesriigi viimase astme kohtuna tegutsenud kohus, millise asjaolu peab põhikohtuasjas kindlaks tegema eelotsusetaotluse esitanud kohus. Kui see on nii, siis viimase astme kohtuna tegutsenud kohtu otsus saab olla liidu õiguse piisavalt selge rikkumine, mis võib kaasa tuua riigivastutuse, üksnes siis, kui kohus on selle otsusega ilmselgelt eiranud kohaldatavat õigust või kui see rikkumine toimus hoolimata Euroopa Kohtu väljakujunenud kohtupraktikast selles valdkonnas.

— Ei saa järeldada, et siseriiklik kohus, kes enne 4. juuni 2009. aasta kohtuotsust Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350) ei hinnanud vahekohtu otsuse, millega mõisteti välja summa sellise lepingutingimuse alusel, mida direktiivi 93/13 tähenduses tuleb pidada ebaõiglaseks, täitmisele pööramise menetluse käigus omal algatusel selle lepingutingimuse ebaõiglast olemust, kuigi tema käsutuses olid selleks vajalikud õiguslikud ja faktilised asjaolud, oleks ilmselgelt eiranud Euroopa Kohtu praktikat selles valdkonnas ja et ta oleks sellega korda saatnud liidu õiguse piisavalt selge rikkumise.

Neljas ja viies küsimus

37 Neljanda ja viienda küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt selgitust, kas liidu õiguse võimaliku rikkumisega, mis on kõne all põhikohtuasjas, põhjustatud kahju summa vastab hüvitisele, mida nõuab M. Tomášová, kas seda summat võib samastada tegelikult sisse nõutud võlasummaga ehk alusetu rikastumise summaga, mille sai isik, kelle kasuks tehti vahekohtu otsus, ja kas kahju hüvitamise nõue on alusetu rikastumise nõude suhtes subsidiaarne.

38 Sellega seoses tuleb meenutada, et kui riigivastutuse tingimused on täidetud – mille peavad kindlaks tegema siseriiklikud kohtud –, on riik kohustatud hüvitama tekitatud kahju tagajärjed siseriikliku õiguse vastutust käsitlevate sätete alusel, tagades, et siseriiklikes õigusaktides sätestatud kahju hüvitamise tingimused ei ole vähem soodsad kui need, mis puudutavad samalaadseid siseriiklikke nõudeid (võrdväärsuse põhimõte), ega ole korraldatud nii, et hüvitise saamine on praktikas võimatu või ülemäära raske (tõhususe põhimõte) (vt kohtuotsused, 19.11.1991, Francovich jt, C-6/90 ja C-9/90, EU:C:1991:428, punkt 42; 30.9.2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punkt 58; 24.3.2009, Danske Slagterier, C-445/06, EU:C:2009:178, punkt 31; 25.11.2010, Fuß, C-429/09, EU:C:2010:717, punkt 62, ning 9.09.2015, Ferreira da Silva e Brito jt, C-160/14, EU:C:2015:565, punkt 50).

39 Sellest tuleneb, et liidu õiguse rikkumisega tekitatud kahju hindamise õigusnormid määratletakse iga liikmesriigi õiguses, kusjuures peetakse silmas, et siseriiklikud kahju hüvitamise õigusaktid, millega need õigusnormid kehtestatakse, peavad vastama võrdväärsuse ja tõhususe põhimõtetele.

40 Sama kehtib ka sellise kahju hüvitamise nõude ja liikmesriikide õiguskorras olemasolevate muude õiguskaitsevahendite, nagu alusetul rikastumisel põhineva nõude vahelisele suhtele.

41 Selles olukorras tuleb neljandale ja viiendale küsimusele vastata, et liidu õiguse rikkumisest tuleneva kahju hüvitamist käsitlevad õigusnormid, nagu õigusnormid, mis käsitlevad sellise kahju hindamist või sellise kahju hüvitamise nõude ja muude võimalike õiguskaitsevahendite omavahelist suhet, määratakse kindlaks liikmesriigi õiguses, järgides võrdväärsuse ja tõhususe põhimõtteid.

42 **Kohtukulud**

43 Kuna põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus eelotsusetaotluse esitanud kohtus pooleli oleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse siseriiklik kohus. Euroopa Kohtule seisukohtade esitamisega seotud kulusid, välja arvatud poolte kohtukulud, ei hüvitata.

Esitatud põhjendustest lähtudes Euroopa Kohus (esimene koda) otsustab:

1. **Liikmesriigi vastutus siseriikliku kohtu otsusega liidu õigusnormide rikkumise tõttu üksikisikutele põhjustatud kahju eest saab tekkida ainult siis kui selle otsuse on teinud selle liikmesriigi viimase astme kohtuna tegutsenud kohus, millise asjaolu peab põhikohtuasjas kindlaks tegema eelotsusetaotluse esitanud kohus. Kui see on nii, siis viimase astme kohtuna tegutsenud kohtu otsus saab olla liidu õiguse piisavalt selge rikkumine, mis võib kaasa tuua riigivastutuse, üksnes siis, kui kohus on selle otsusega ilmselgelt eiranud kohaldatavat õigust või kui see rikkumine toimus hoolimata Euroopa Kohtu väljakujunenud kohtupraktikast selles valdkonnas.**

   Ei saa järeldada, et siseriiklik kohus, kes enne 4. juuni 2009. aasta kohtuotsust Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350) ei hinnanud vahekohtu otsuse, millega mõisteti välja summa sellise lepingutingimuse alusel, mida nõukogu 5. aprilli 1993. aasta direktiivi 93/13/EMÜ ebaõiglaste tingimuste kohta tarbijalepingutes tähenduses tuleb pidada ebaõiglaseks, täitmisele pööramise menetluse käigus omal algatusel selle lepingutingimuse ebaõiglast

olemust, kuigi tema käsutuses olid selleks vajalikud õiguslikud ja faktilised asjaolud, oleks ilmselgelt eiranud Euroopa Kohtu praktikat selles valdkonnas ja et ta oleks sellega korda saatnud liidu õiguse piisavalt selge rikkumise.

2. **Liidu õiguse rikkumisest tuleneva kahju hüvitamist käsitlevad õigusnormid, nagu õigusnormid, mis käsitlevad sellise kahju hindamist või sellise kahju hüvitamise nõude ja muude võimalike õiguskaitsevahendite omavahelist suhet, määratakse kindlaks liikmesriigi õiguses, järgides võrdväärsuse ja tõhususe põhimõtteid.**

Allkirjad